

YUSUFELİ İLÇESİNDE KÖY YERLEŞMELERİ

The Village Settlements in Yusufeli Administrative District

Yrd.Doç.Dr. Mehmet TIRAŞ*

ÖZET

Araştırma bölgesi, Karadeniz Bölgesinin, Doğu Karadeniz Bölümü sınırları içerisinde Artvin iline bağlı Yusufeli ilçesidir. Bu yönetim sahasında 58 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır. Bunların yerleri seçilirken, ulaşım kolaylığı, su temini, yeryüzü şekilleri, tarım topraklarının varlığı ve uygun otlak alanlarının bulunup bulunmayışı gibi faktörler etkili olmuştur. Araştırmamızın esas amacı, köy yerleşmelerini coğrafi esaslar açısından inceleyerek ve özellikle de yerleşmelerin konumları, toponimik özellikleri, yükselti kuşaklarına göre dağılışları, arazi büyüklükleri ve nüfusları hakkında bilgi vermektir.

ABSTRACT

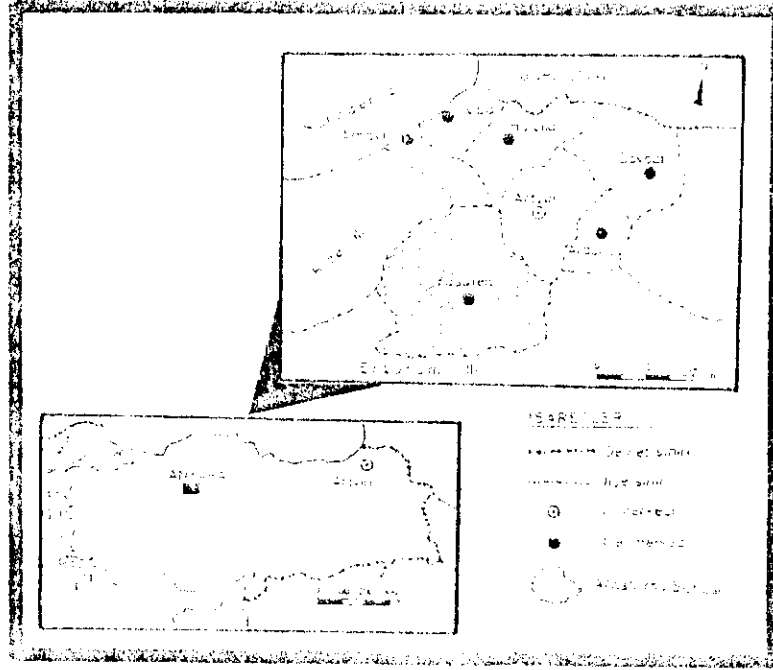
The research area in Yusufeli Administrative District of Artvin located in the eastern part of Black Sea region. This Administrative District has 58 villages. When choosing these village settlements, the convenience of transport, obtainability of water, the earth forms, the existence of agricultural lands and suitable grazing lands area considered. The main aim of this research is to consider village settlements geographically and to give information about the geographical positions, toponyms, altitudes, areas and population of the places in question.

1. Giriş

Araştırma sahası, Karadeniz Bölgesinin Doğu Karadeniz bölümünde ve Artvin ili yönetim sınırları içinde kalır (Şekil 1). Alanı yaklaşık 2214 km² kadardır. Kuzeybatıdan Rize il merkezine bağlı Çamlıhemşin ilçesi, kuzeyden Artvin il merkezine bağlı Arhavi ve Borçka ile Artvin merkez ilçesi, doğudan Erzurum il merkezine bağlı Oltu ve Olur ilçeleri, güneyden ise Uzundere ilçesi, güneybatıdan da İspir ilçesi ile komşudur.

Yusufeli ilçesinde, 2000 yılında 58 adet köy yerleşmesi bulunmaktaydı. Ancak bunlar genelde tek bir üniteden oluşmazlar. Tarım arazilerinin parçalanmasına bağlı olarak oluşmuş yerleşim üniteleri, dağınık bir yapı göstermektedir. Gerçekten de, dağınık şekilde bulunan mahalleler birleştirilmek suretiyle köy yerleşim birimleri teşkil edilmiştir. Bölgede, yerleşim yerleri seçilirken ulaşım ko-

* K.S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü - K. Maraş

Şekil 1. Yusufeli İlçesinin Lokasyon Haritası
Figure 1. The location map of Yusufeli town

laylığı, su temini, yeryüzü şekilleri, tarım topraklarının varlığı ve hayvancılığa uygun otlak alanlarının bulunup bulunmayışı gibi önemli faktörlerin etkileri olmuştur¹.

Araştırma sahasında tarihi geçmişi yeni olan bazı yerleşmeler, daha çok Çoruh vadisi ve bu vadinin talı kolları içerisinde bulunmaktadır. Bunun da nedeni, önceleri akarsuların ıslah edilmemiş olması dolayısıyla hastalık yayan sivrisineğin barınma yerlerinin vadi tabanları olmasıdır. Bu nedenle nüfus, yüksek yerlere yerleşmeyi tercih etmiştir. Vadi tabanlarının yaygın bir şekilde iskân edilmeye başlaması motorlu ulaşım vasıtalarının gidebileceği kara yollarının yapılmasından sonra mümkün olabilmektedir.

Bu çalışmamızın esas amacı, inceleme sahasındaki köy yerleşmelerini, coğrafi yönüyle ele almak ve incelemektir. Araştırma genel bir anlam ifade etse de, bölgede bulunan köy yerleşmelerinin konumları, toponimik özellikleri, yükseltileri, arazi büyüklükleri ve nüfusları ile ilgili değerlendirmeler yapmaktır.

2. Adlarına Göre Köyler

1- Tarkan, T., 1973, Orta ve Aşağı Çoruh Havzası, Atatürk Üniversitesi Yayın No: 166. Edebiyat Fak. yay. No:37, Erzurum, s.79.

Çalışma sahasındaki yerleşmelerin tarihi gelişimi ve coğrafi çevrenin geçmiştaki durumu hakkında bilgi kaynağı olması nedeniyle, köy adları üzerinde durmak önemlidir². Daha başka bir ifadeyle yer adları, tarih ve etnografya çalışmalarının yanında, yerleşme tarihine ışık tutması açısından coğrafya çalışmalarıyla da yakından ilgilidir. Çünkü, bu konunun önemli bir boyutu da, coğrafi elemanlardır³.

Araştırma sahasında köy yerleşmelerinin bir kısmı, adlarını doğal çevre elemanlarından almıştır. Dere kenarında, dağ dibinde, dere ve çayların birleştiği yerlerde, sırtlarda ve yaylalarda kurulan yerleşmelerin bazıları, buldukları konumların adlarıyla adlandırılmışlardır. Örneğin Çevreli, Dağeteği, Dereiçi, İrmakyanı, Morkaya, Yarbaşı, Günyayla, Kılıçkaya, Ormandibi, Yamaçüstü, Yokuşlu, Yaylalar ve Yüksekoba köyleri bunlara örnek olarak gösterilebilirler. Adı geçen yerleşmeler, gerçekten de, buldukları konumun coğrafi özelliğine uygun olarak adlandırılmışlardır. Bunlardan İrmakyanı Çoruh Irmağının kenarında, Yusufeli ilçe merkezini Artvin ve Erzurum kentlerine bağlayan karayolu kenarında kurulmuş olduğundan bulunduğu yerin özelliğine uygun bir ada sahiptir. Dereiçi köyü de, bir dere vadisi yamaçlarına doğru, evler yamaç üzerinde adeta bir biri üzerine gelecek şekilde kurulmuştur. Yaylalar köyü ise, yükseltisi fazla olması nedeniyle (2000 m.) önceleri yayla yerleşmesi olan geçici yerleşmelerin devamlı yerleşmeye dönüşmesi sonucunda bu adı almıştır.

Araştırma sahasında yamaçlarda kurulmuş olan yerleşmelere de sık rastlanır. Bunlara örnek olarak; Esenyaka, Yamaçüstü ve Yokuşlu gibi köyler gösterilebilir. Morkaya köyü de, adını çevrede bulunan volkanik araziden almıştır. Bakırtepe köyü, önceleri yerleşmenin yakınında bakır madeni çıkarılması nedeniyle bu madenin adıyla adlandırılmıştır. Boyalı köyünün bulunduğu çevrede andezit, tuf, bazalt ve tortul tabakaların yaygın olması nedeniyle farklı renklere sahip bir arazi ünitesi vardır. Bu sebeple, çevrenin doğal görünüşü yerleşmenin adlandırılmasına kaynaklık etmiştir. Kömürlü köyünün adı ise, çevrede bulunan kömürlü tabakaların varlığına atfen verilmiştir.

Araştırma sahasında, adlarını doğal bitki örtüsü elemanlarından almış olan yerleşmelere de rastlanmaktadır. Örneğin, Cevizlik, Çamlıca, Kınalıçam, Zeytincik, Ormandibi, Çıralı gibi köyler bunlara örnek gösterilebilirler. Söz konusu bu yerleşmeler çevrelerinde bulunan bitki örtüsü hakkında fikir vermeleri bakımından da önem taşırlar. Bunlardan Ormandibi köyünün, çevrede bol miktarda bulunan sarıçam ormanının ortasında, çam ağaçlarının ortadan kaldırılmasıyla kurulduğu anlaşılmaktadır. Zeytincik köyü ise, çevrede yabancı ve aşılı zeytin ağaçlarının yetişmesine bakılarak adlandırılmıştır. Cevizlik ve Çamlıca köyleri de etraflarında en fazla görülen bitki türlerine göre adlandırılmışlardır. Çıralı köyünün adı da çevrede bulunan doğal bitki örtüsünün özelliğini yansıtmaktadır. Bu köy adı, aynı zamanda o yörenin iklimi hakkında da ip uçları vermektedir.

2- Göney, S., 1975. Büyük Menderes Bölgesi, İstanbul Üniv. Yay. No: 1895, Coğrafya Enstitüsü Yay. No. 79. İstanbul, s. 274

3- Doğanay, H., 1994. Türkiye Beşeri Coğrafyası, Gazi Büro Kitabevi, Ankara, s. 332.

Çünkü çıra, iğne yapraklı ağaçlarda, özellikle de çam ağaçlarında oluştuğundan, meydana gelebilmesi için çam, ardıç gibi reçineli bitki türlerinin bulunması yanında, nisbeten kurak ve sıcak bir iklimin de etkili olması gereklidir. Bu nedenle yörede nisbeten kurak ve sıcak bir iklimin etkili olduğunu söylemek yanlış olmasa gerekir.

Köy yerleşmelerinin bir kısmı, adlarını yetiştirilen tarımsal ürün çeşitlerinden almışlardır. Narlık, Pamukçular, Sebzeçiler, Yağcılar, Çeltikdüzü ve Bostancı gibi köyler bunlara örnek olarak verilebilirler. Artvin merkez ilçesi ile sınır kesiminde bulunan Narlık köyünde, Nar ağaçlarının fazlaca bulunması köyün adlandırılmasında etkili olmuştur. Sebzeçiler köyünde ise en önemli ekonomik faaliyetin sebze yetiştiriciliği olması yerleşmenin, uğraşılan ekonomik faaliyeti açıklar nitelikte adlandırılmasına neden olmuştur. Çeltikdüzü köyü de, ilçede pirinç tarımının yapıldığı en önemli köylerden biri olması nedeniyle, yetiştirilen ürüne atfen isimlendirilmiştir. Yağcılar köyünde ise, zeytin üretimine bağlı olarak yağ üretilmesi, köyün adlandırılmasında önemli olmuştur.

Havuzlu köyünün adı da, köyde su kaynaklarının yetersiz olması nedeniyle, bahçelerin sulanabilmesi için su depolanmasına yarayan havuzlar yapılmış olmasıyla ilgilidir. Bu nedenle havuzların varlığı köye ad olmuştur. Çağlayan köyünün adlandırılmasında, köyün yakınında Çoruh ırmağının yatak eğiminin artmasına bağlı olarak suyun akışının hızlanması önemli olmuştur. Küplüce köyünün adının yaptığımız anketlere göre, önceleri ailelerin küp yapımıyla uğraşmalarına bağlı olarak verildiği ifade edilmektedir. Bostancılar köyünün adı, köyde yaşayan ailelerin bir kısmının Doğu Anadolu'nun değişik illerinde (Kars, Iğdır, Van... gibi) tarla kiralayıp sebze yetiştiriciliği yapmaları nedeniyle belirlenmiştir. Taşkiran köyü adının ise, köyden çok miktarda taş ustalarının yetişmesinden ileri geldiği düşünülmektedir.

Araştırma sahasında bulunan bir kısım köylerin adı ise, ailelerin inanç durumlarını yansıtan, dini terimlerdir. Erenköy ve İnanlı bunlara örnek gösterilebilirler. Köydeki ailelerle yaptığımız mülakat ve gözlemlere göre, Öğdem köyünün adı, öğülecek yer anlamına gelmektedir. Gerçekten de köyün kurulduğu yer, eğitim fazla olmadığı için, çevreye göre gerek tarım toprağı ve gerekse yerleşmeye uygun olması yönünden elverişli bir konuma sahiptir. Bu nedenle de, köyün adının anlamı konusunda söylenenlerin isabetli olduğu düşünülebilir.

Bazı köy adları da, yerleşmelerin ulaşım yollarına göre konumlarını belirtmektedir. Örneğin Köprügören köyünün Çoruh vadisinin iki yakasını birbirine bağlayan bir köprüyü görececek konumda yer alması nedeniyle adlandırıldığı sanılmaktadır.

Sonuç olarak yer adları, bölgenin yerleşme tarihine ışık tutması, kurulduğu çevrenin jeomorfolojik özellikleri, su kaynakları, bitki örtüsü, yerleşmelerdeki iktisadi faaliyetler ve bazen de insanların değer yargıları ile kültürleri hakkında bilgi vermesi yönünden büyük önem taşır.

3. Kuruluş Yerlerine Göre Köyler

Araştırma sahasında, yerleşmelerin dağılışında ve kuruluşunda en önemli rolü, topoğrafya koşulları oynamıştır diyebiliriz. Genelde yerleşmelerin kurulduğu yerler, eğim değerlerinin nisbeten azaldığı ve çok az da olsa, tarıma uygun

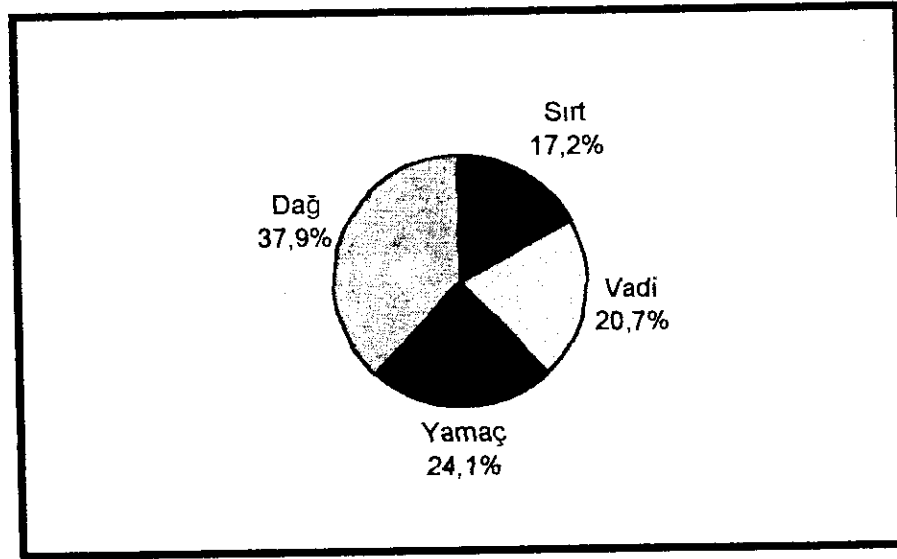
Tablo 1. Köylerin Kuruluş Yerlerine Göre Dağılışı

Table 1. The distribution of villages in terms of their location

Kuruluş Yeri	Sırt	%	Vadi	%	Yamaç	%	Dağ	%	Top.	%
Köy Sayısı	10	17.2	12	20.7	14	24.1	22	37.9	58	100

Kaynak: Yüründe yaptığımız gözlemlerden ve topoğrafya haritalarından yararlanılarak.

arazilerin bulunduğu yerler olarak dikkati çeker.

Şekil 2. Yusufeli İlçesi Köylerinin Kuruluş Yerlerine Göre Dağılışı
Figure 2. The distribution of villages in terms of their location

Bölgede, köylerin % 17.2'si sırt ünitelerinde kurulmuştur. Sırtlardaki bu yerleşmelerin yükselteleri nisbeten fazladır. Bu konumları tercih etmelerinin nedenleri ise, vadi içlerinde ve yamaçlarında sel ve çığ düşmesi olaylarının yanında, zaman zaman kaya düşmelerinin meydana gelmesidir. Bu olayların sonucunda da yerleşmelerin çığ olayı meydana gelebilecek muhtemel yerlerden uzaklaştık-

ları, bu nedenle de sırt kesimlerine kuruldukları görülmektedir.

Yusufeli'de bulunan 58 adet köy yerleşmesinin % 20.6'sı vadilerde yer alırlar. Bunun nedenlerinden biri, içme ve kullanma suyu sağlama kolaylığının yanında, tarım yapılabilecek topraklardan, sıcaklık değerlerinin de uygun olması nedeniyle daha fazla ürün alınabilmesidir. Ayrıca, ulaşım yollarının genel olarak vadiler boyunca uzanması, yerleşmeleri kendine çeken bir faktör olarak görülmektedir. Vadilerin insan yaşamına uygun yerler olduğu düşüncesi, ilk anda akla gelen bir düşünce olsa da, bölgemiz için bu faktör pek fazla önem taşımaz. Çünkü, Çoruh vadisinde akışın hızlı olması ve vadi tabanlarının da geniş düzlükler teşkil etmeyişi, yerleşmelerin buralarda gelişmesini büyük ölçüde engellemiştir. Bu nedenle de vadi içerisindeki yerleşmelerde, taban düzlüklerinden ziyade yamaç yüzeyleri tercih edilmiştir.

Vadilerde, köy yerleşmelerinin fazla yoğun olmayışının bir başka nedeni de, önceleri vadilerin insan yaşamına uygun şartlar taşımayışi ile ilgilidir. Bunun yanında, güvenliğin yetersiz olduğu devrelerde kolay savunulması düşüncesiyle korunaklı yerlerin tercih edilmesi de, yerleşmelerin genelde yol güzergahtlarından uzaklara çekilmesine zemin hazırlamıştır. Ancak, zamanla hayat standartlarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar sonucunda nüfusun yerleşmek amacıyla yüksek kesimleri değil, vadi taban ve yamaçlarını tercih etmeye başladıkları görülmektedir.

Vadilerde bulunan yerleşmelerin devamlılık göstermeyip, belirli yerlerde yoğunlaştığı dikkati çeker. Bu yerler, derelerin ana akarsuya yandan birleştiği sahalardeki birikinti konileri oluşumuna bağlı olarak, âdeta toprağın varlığı ile eşdeğer hale geldiği sahalar olarak belirirler.

Köylerin % 24'ü yamaçlarda bulunmaktadır. Aslında bu köylerin kuruluş yerlerini, vadi köylerinden ayırmak çok zordur. Çünkü, vadilerde bulunan yerleşmeler çoğunlukla vadi tabanlarında değil de, vadinin bir yamacına doğru yerleşmişlerdir. Yerleşmelerin yamaçlarda kurulabilmesi, toprak ve suyun bulunduğu yörelerde mümkün olmuştur. Bir diğer neden de, vadi tabanlarında taşkın, çığ düşmesi ve kütle hareketlerinin meydana gelme riskinin yüksek olması nedeniyle ailelerin, doğal afetler yönünden daha güvenilir yerleri tercih etmeleridir.

Toplam 58 köy yerleşmesinin 22'si dağlık sahada kurulmuştur. Bölgenin morfolojik durumu düşünüldüğünde bu sayı hiç de fazla değildir. Çoruh ırmağı ve yan kolları tarafından aşırı derecede parçalanmış olan inceleme sahasında eğim değerlerinin fazla olduğuna daha önce değinmiştik. Bu itibarla bölgede eğim, toprak ve su bulunması koşulları uygun olduğu her kesim gerek yayla, gerekse mezraa, mahalle veya köy yerleşme sahası olarak değerlendirilmiştir.

Dağlık bölgelerde yerleşmelerin fazla olmasının bir başka nedeni de, daha önceki konularda da ifade edildiği gibi, Cumhuriyetin ilanından önce önemi fazla olan savunma ihtiyacının yanında uğraşılan en önemli ekonomik faaliyetin hayvancılık olmasıdır. Şöyle ki, hayvan sürülerinin beslenmesi ve kış mevsimi

içinde, kuru ot hazırlanması amacıyla şüphesiz mera alanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Ekonomik olarak yararlanılacak geniş otlak alanlarını da, ancak belirli yükseltilerden sonra, orman sahalarının üzerindeki sahalarda bulmak mümkün olduğundan, özellikle kuruluşları eski olan yerleşmelerin, daha çok dağlık kesimlerde yer aldığı görülmektedir. Ancak, zamanla söz konusu yerleşmeler büyük oranlarda göç verdiklerinden meskenlerin bugün önemli bir kısmı boşalmış durumdadır. Bunun sonucunda, ulaşım imkanları elverişli olan köylerin nüfuslarında nisbi bir artış görülürken, dağlık kesimlerdeki köyler adeta yaşam mücadelesini vermektedirler diyebiliriz.

4. Yükselti Basamaklarına Göre Köyler

Bölgedeki 58 adet köy yerleşmesinin % 25.8'i 1000 m.'nin altında bir yükseltiye sahiptir. Bu kuşak içerisinde yer alan Yusufeli İlçe merkezi, yükseltisi en az olan yerleşmelerden biridir (610 m.) Daha önceki konularda da değinildiği gibi vadiler, yerleşmelerin yoğunlaştığı yerler olarak düşünülürse de, bölgede yükseltisi 1000 m.'nin altında olan vadilerde, yerleşmelerin yoğun olmadığı anlaşılmaktadır.

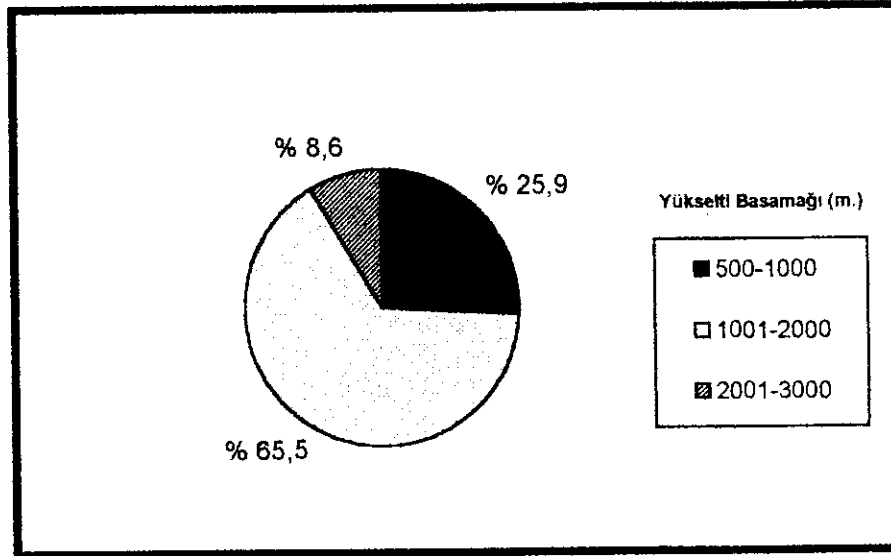
Bu sonuçta da, yine eğim koşullarının olumsuz etkileri görülür. Saha sürekli olarak Çoruh ırmağı ve yan kolları tarafından aşındırılmaktadır. Ana akarsu durumunda olan Çoruh ırmağının, gerek akım miktarı ve gerekse taşıdığı sediment miktarının fazla oluşuna bağlı olarak, zemini aşındırma hızı, tali kol ve delere göre daha fazla olduğundan, eğim değerleri Çoruh vadisinde daha fazladır. Bu sebeple de yerleşmeleri kendine çekebilecek toprak örtüsüne sahip birikinti konileri, Yusufeli ilçe merkezinin güneybatısında sınırlı alanlarda oluşabilmiştir. İlçe merkezinin doğusundan itibaren akış aşağısına doğru Çoruh ırmağı, birikinti konilerinin oluşumuna imkan vermemektedir. Bu kesimde sadece İrmakyanı köyü, oluşumu eski olan bir birikinti konisi üzerinde yer almıştır. Ancak bu birikinti konisi de Çoruh ırmağı suları tarafından, sürekli olarak tahrip edilmektedir.

Bölgede, 1000 m.'den az yükseltiye sahip yerleşmelerin fazla olmayışının bir diğer nedeni de, önceleri köylerin, kuruluş yeri olarak yüksek kesimleri tercih etmeleridir. Gerçekten de, araştırma sahasının en önemli yerleşmesi durumunda

Tablo 2. Yusufeli İlçesinde Köylerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı
Table 2. The distribution of villages in terms of their altitudes

Yükselti Basamağı (m)	Köy Sayısı	%
500-1000	15	25.8
1001-2000	38	65.5
2001-3000	5	8.6
TOPLAM	58	100

Kaynak: Topoğrafya haritalarından yararlanılarak.

Şekil 3. Yükselti Basamaklarına Göre Köylerin Durumu
Figure 3. The situation of villages according to their altitudes

olan Yusufeli ilçe merkezi önce, yükseltisi yaklaşık 1300 m. olan Öğdem köyünde iken 1950 yılında Çoruh vadi tabanındaki şimdiki yerine nakledilmiştir. O tarihten sonra, ilçe merkezi konumundan dolayı çekim merkezi niteliği kazanmış ve buna bağlı olarak da meskenlerin vadi kenarlarında inşa edildikleri görülmektedir.

Köylerin %65'i 1000-2000 m. yükseltisinde yer alır (Tablo 2. Şekil 3). Bunun nedeni, yüksek kesimlerde hayvanların beslenebilmesi için otlak sahalılarının mevcudiyeti, vadi taban ve yamaçlarında ise bağ ve bahçelik alanların varlığı, dolayısıyla insanların her iki iktisadi faaliyet sahası arasında erişebilme yönünden en uygun konumları yerleşmek için seçmeleridir.

Yükseltinin artışına paralel olarak sıcaklık değerleri düşmekte, buna karşılık yağış değerleri artmaktadır. Yükselti ve dolayısıyla iklim elemanlarının olumsuz etkileri, tarımsal ürünlerin çeşitliliğini azalttığı gibi, yerleşmeleri de sınırlandırmaktadır. Bu itibarla 2000 m.den sonra, köy yerleşme sayısının oldukça azaldığı ve toplam köy sayısının ancak % 8.7'sinin bu kuşakta yer aldığı görülmektedir. Söz konusu kuşakta yükseltisi en fazla olan köy, bölgenin kuzeyinde ve dağlık bir sahada bulunan Yüksekoba köyüdür (2250 m.).

5. Yerleşme Şekillerine Göre Köyler

Araştırma sahasında, iklim ve bitki örtüsünde olduğu gibi, yerleşme özelliklerinde de âdeta bir geçiş durumu izlenmektedir. Nitekim Doğu Karadeniz kıyı ke-

siminde yerleşme çekirdekleri arasındaki mesafeler belirgin bir şekilde fazla iken, iç kısımlara doğru gidildikçe dağınıklık azalmakta, araştırma sahasının da içerisinde bulunduğu Çoruh havzasında yerleşmelerin genelde toplu, ancak parçalı bir durumda oldukları göze çarpmaktadır. Oysa daha güneye yani Doğu Anadolu'ya yaklaşıldıkça toplu dokulu yerleşmeler önem kazanır⁴.

Meskenlerin dağılışı üzerine doğal çevre faktörlerinden topoğrafya ve iklim koşullarının yanında, sosyal ve ekonomik faktörler büyük ölçüde etkili olur. Sahada 21 köy yerleşmesi toplu dokulu özellikte ve 37 köy yerleşmesi ise genel olarak parçalı, ancak meskenler kendi aralarında toplu dokuludur. Toplu dokulu köylerin genelde dağlık kesimde yer almış oldukları dikkati çekmektedir. Bunlara, Avcılar ve Dokumacılar köyleri örnek olarak gösterilebilirler. Bu köylerde meskenler, eklentileri ile birlikte bitişik düzende ya da birbirlerine çok yakın inşa edilmişlerdir.

Meskenleri toplu, bir kaç mahallenin birleşmesinden oluşmuş köyler ise, genelde Altıparmak vadisinde yaygındır. Kanaatimizce bu özellikte köy yerleşmelerinin ortaya çıkış nedeni, arazinin çok parçalanmış olması ve dolayısıyla eğim değerlerinin de fazla olmasına bağlı olarak tarım yapılabilecek toprak azlığıdır. Bunun sonucunda da meskenler küçük ölçülerde de olsa, tarıma uygun toprak bulunan yerlerde bazen bir kaç ev, bazen de 10-15 ev şeklinde mahalleler meydana getirmektedirler. Bu mahallelerin bir kaçının birleşmesi ile de köy yerleşmeleri ortaya çıkmaktadır. Söz konusu yerleşme birimlerinin ortaya çıkmasında sosyal faktörlerin de etkisi olduğu şüphesizdir. Bazı mahallelerde birkaç kardeş ve akrabaların bir araya gelmek suretiyle birlik oluşturdukları gözlenmektedir. Bu yerleşmelerden bazıları da, o ailenin ileri gelen bir büyüğünün adıyla anılmaktadır. Bu duruma da, Yaylalar köyüne bağlı olan Karamolla, Körahmet mahalleleri ile Altıparmak köyüne bağlı olan, Şabangil ve Ömergil mahalleleri örnek gösterilebilirler.

İnceleme sahasında, topoğrafik koşullara bağlı olarak, bazı yerleşmelerde konutlar arasındaki mesafenin arttığı ve nisbeten seyrek bir yerleşme dokusunun meydana geldiği köylere de rastlanmaktadır. Bu durumdaki köylere en güzel örneği, Öğdem ve Bakırtepe köyleri oluşturmaktadır. Öğdem'in tarım arazilerinde eğim değerleri fazla olmadığından, aileler evlerini arazilerinin içerisine inşa etmişlerdir. Bu nedenle de konutlar arasındaki mesafe belirginleşmiş ve yerleşme seyrek dokulu bir yapı kazanmıştır.

Yerleşmelerin toplu oluşlarının nedenlerinden biri de, daha önceleri konar-göçer halde yaşayan ve hayvancılıkla uğraşan göçebe topluluklar yerleşik hayata geçmeden önce, mevcut bulunan sosyal organizasyonlarını yerleşik hayata geçtikten sonra da devam ettirmek istemeleri nedeniyle belli bir lider etrafında toplanarak yerleşmeleridir. Yerleşmelerin toplu dokulu oluşlarının bir başka nedeni de, su kaynaklarının varlığıdır. Susuz bir hayat düşünülemez için, özellikle su kaynakları kısıtlı olan yerleşmelerin, suyun yakınında ve toplu bir

4- Tarkan, T., 1973, a.g.e., s. 73.

özelliğinde olması doğaldır. Ayrıca, yükseltisi fazla olan kesimlerde kış mevsiminin şiddetli geçmesi, yerleşmelerin toplanmasında etkisi olan bir diğer faktördür.

Araştırma sahasındaki yerleşmelerin şekillenmesinde, jeomorfolojik özelliklerin dikkat çekici etkileri bulunmaktadır. Örneğin Irmakyanı köyü, Çoruh ırmağı kenarında yer almış olduğundan uzunlamasına bir gelişme göstermiştir. İki taraftan vadi yamacı ile sınırlanmış olan yerleşmeler, yanlara doğru gelişme imkanı bulamadıklarından, vadi boyunca vadi tabanının imkan verdiği ölçüde genişleyerek uzunlamasına şekil almışlardır.

Bölgede, akarsu yatağı kenarında kurulmuş olan bazı köyler, aynı zamanda yolboyu köyleri olarak nitelendirilebilirler. Şöyle ki, köyde yakın zamanda yapılan konutlar ile kahvehane, bakkal dükkanı ve cami gibi yapıların yol kenarlarında inşa edildikleri dikkati çeker. Bu nedenle, uzunlamasına köylerin gelişmelerinde her ne kadar fiziki coğrafya faktörleri etkili olmuşlar ise de, içerisinden geçen yolların da, yerleşmenin şekillenmesinde rolleri göz ardı edilemez.

6. Yüzölçümü Büyüklüklerine Göre Köyler

Her yerleşme, belli bir ekonomik çevreye dayanmaktadır. Kırsal ekonomisinde bu çevrenin, genelde toprak kaynakları ile sınırlılığı, yerleşmelerle toprak arasında bir denge kurulması zorunluluğunu ortaya koyar⁵. Bu denge toprağın verim niteliğine, suyun varlığına bağlı olarak, bazı yerlerde köy çevresinin daralarak yerleşmelerin yoğunluk kazanmasına, bazı yerlerde ise bu çevrenin genişle-

Tablo 3. Yusufeli Köylerinin Alan Büyüklüğüne Göre Dağılışı

Table 3. The distribution of villages according to their area size

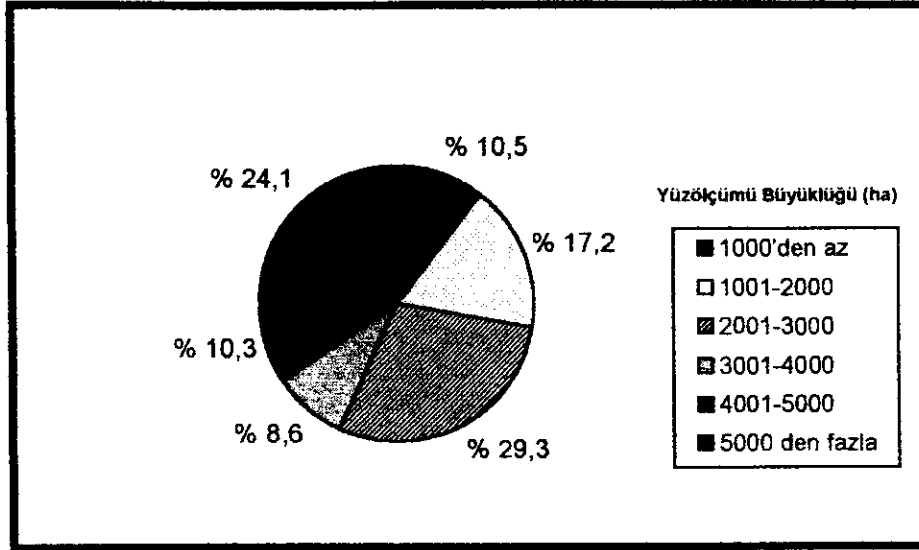
Yüzölçümü (ha)	Köy Sayısı	%
1000'den az	6	10.3
1001-2000	10	17.2
2001-3000	17	29.3
3001-4000	5	8.6
4001-5000	6	10.3
5000 den fazla	14	24.1
TOPLAM	58	100

Kaynak: Topoğrafya haritaları ve Köy Envanter Etütlerinden yararlanılarak.

mesi suretiyle yerleşmelerin seyrelmesine neden olabilmektedir.

İnceleme sahasında, Yusufeli ilçe merkezi belediye sınırları içerisinde yaklaşık 36 km² saha çıkarıldığında geriye kalan 2178 km² sahada toplam sayısı 58'i bulan köy yerleşmeleri mevcuttur. Bundan da anlaşılacağı üzere, sahada köy başına ortalama olarak 3755 ha. arazi düşmektedir.

5- Sergün, Ü., 1975, Beşeri Coğrafya Açısından Bir Araştırma, Uluova, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No:2029, Coğrafya Enstitüsü Yay. No: 82, İstanbul, s. 75.

Şekil 4. Yüzölçüm Büyüklüğüne Göre Köyler.
Figure4. Villages in terms of area size

Köyler tek tek ele alındığında, arazi büyüklüklerinin 545 ha. ile 13796 ha. arasında değiştiği anlaşılmaktadır. Nüfusun az veya çokluğu, yerleşme çevresinin geniş veya dar olması ile paralellik göstermez. Şüphesiz bunda, daha önce de değinildiği gibi çeşitli faktörler rol oynamaktadır. Örneğin 7281 ha. araziye sahip Demirdöven köyünde 873 nüfus yaşarken, 2773 ha. arazisi bulunan Bostancı köyü 1000 nüfusa sahipti. Burada yerleşmenin sahip olduğu iktisadi kaynakların nüfus miktarı üzerinde önemli etkiler yaptığı ortadadır. Ancak dağlık sahada bulunan köylerde, iklim ve arazi şartları ekme-biçme faaliyetlerini sınırlandırmış olmasına karşılık, hayvancılık temel iktisadi faaliyet durumuna geçmektedir. Söz konusu bu dağlık yerleşmelerde nüfus aleyhine olan ekonomik denge, nüfusun bölge dışında geçici olarak çalışması ile korunmaya çalışılmaktadır.

Araştırma sahasında 1000 ha.dan az araziye sahip köylerin oranı % 10.3'tür (Tablo 3. Şekil 4). Söz konusu bu köylerin daha çok Çoruh vadi tabanına yakın yerlerde, özellikle de sahanın kuzeydoğu kesiminde yoğunlaştıkları görülmektedir. Bölgede 10 adet köy yerleşmesinin yüzölçümü 1000-2000 ha. arasında, 17'sininki ise 2000-3000 ha. arasında 5'i 3000-4000 ha. ve 14 köy yerleşmesi de 5000 ha. dan fazla araziye sahip bulunmaktadır. 5000 ha. fazla araziye sahip köylerin sahanın kuzeyinde, güneyinde ve doğusunda yer almış oldukları dikkati çekmektedir. Bu kesimler, gerek yüksek konumlarda bulunmaları dolayısıyla iklimin ve gerekse taşlık, kayalık alanların fazla yer işgal etmeleri nedeniyle, tarımsal faaliyetlerin sınırlandırılmış olduğu köylerdir. Bu nedenle köy yoğun-

luğu Çoruh vadisi çevresine göre fazla değildir. Buna karşılık alçak kesimlerde bulunan köylerde ise, fiziki çevrenin elverişli imkanlar sunmaları nedeniyle bağ-bahçe tarımının yoğun olarak yapılması sonucunda yüzölçümlerinin nisbeten küçüldüğü görülmektedir. Yerleşmelerin yüzölçüm büyüklüklerinde doğal çevre faktörlerinin yanında merkezi idarenin de rolü olduğu göz ardı edilemez.

7. Nüfus Büyüklüklerine Göre Köyler

İnceleme sahasında 1990 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre kırsal kesimde 33106 nüfus yaşamaktaydı. Söz konusu bu nüfus ise, sayısı 58'i bulan köy yerleşmelerine dağılmış durumdadır. Bu veriler esas alınırca, köy başına düşen ortalama nüfus, 1990'da 571 dolayında bulunuyordu.

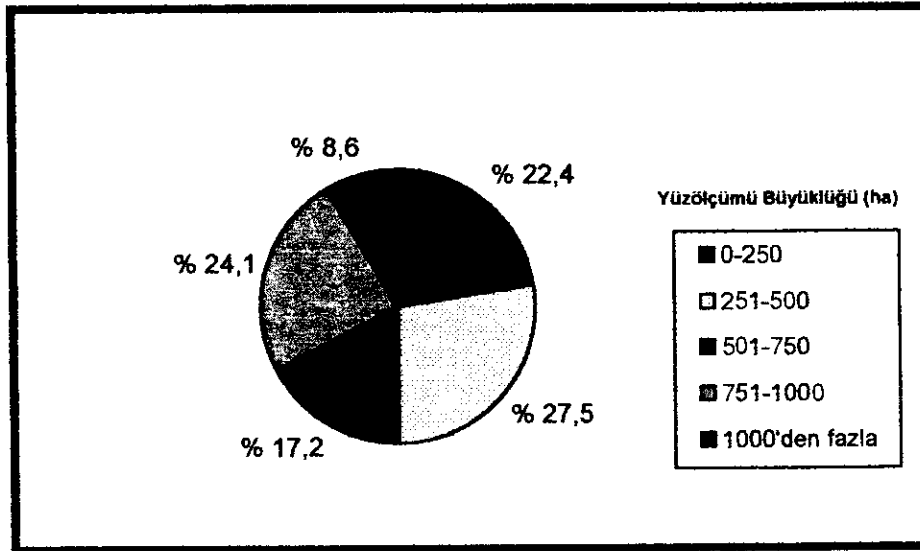
Araştırma sahasındaki köylerin yarısından fazlası (%56), 1990 yılı ortalamasının altında nüfus miktarına sahiptir. Nüfus grupları içerisinde en fazla orana sahip olanı %27.5 ile 250-500 arasındaki nüfus grubudur. Nüfusu 250 kişinin altında olan toplam 13 köy bulunmaktadır. Bu gruptaki köylerin toplam köylere oranı %17.2 kadardır (Şekil 5). 750-1000 arasında nüfusa sahip köylerin sayısı 14 olup, bu gruptaki köylerin oranı da %24.1 kadardır. Nüfusu 1000 den fazla olan köy sayısı ise 5'tir ve bunların toplam köylere oranı %8.6 kadardır.

Köy başına düşen ortalama nüfus fazlaca gerçeği yansıtmaz. Bu nedenle bazı köylerin nüfuslarını incelemekte yarar vardır. Köylerin nüfusları 110 (Özgüven) ile 1291 (Altıparmak) arasında değişmektedir. Nüfus büyüklüğü açısından köyler karşılaştırıldığında, vadi kenarında veya yamacında kurulmuş olan köylerin nisbeten fazla nüfusa sahip oldukları görülmektedir. Örneğin Altıparmak (1291), Bıçakçılar (1059), Tekkale (1142), Çevreli (1130) gibi köyler örnek gösterilebilirler. Söz konusu köylerin nüfuslarının fazla olmasının nedenlerinden biri de bir kaç mahallenin birleşmesi sonucunda meydana gelmiş olmalarıdır. Bu köyler, aynı zamanda ulaşım elverişli konumlarda bulduklarından, çevrede bulunan yerleşmeler için de birer çekim merkezi durumdadır. Örneğin Altıparmak köyü, adını aldığı Altıparmak çayı vadisinin yamaç kesimlerinde yer almış olduğundan çevredeki köylerin Yusufeli ilçe merkezi ile bağlantısını sağlayan yol üzerinde bulunmaktadır. Bu itibarla, çevredeki birçok köyde bulunmayan bakkal, kahvehane, fırın ve mutfak eşyası satan dükkanlar ile, 10-15 yatak kapasiteli pansiyon bu köyde faaliyet göstermektedir. Şüphesiz bunun nedeni, yaklaşık 60 km'yi bulan Yusufeli ilçe merkezi ile bağlantıyı sağlayan kara yolunun standardının son derece düşük olmasıdır. Altıparmak köyü nüfusunun fazla olmasının bir diğer nedeni de çok sayıda mahalleden oluşmasıdır.

Bölgede, nüfusu az olan köylerin daha çok tarım arazilerinin son derece sınırlı ve eğim değerlerinin yüksek olduğu dağlık kesimlerde buldukları dikkat çekmektedir. Bunlardan Bademkaya (177), Gümüşözü (182), Sebzeciler(150), Çağlayan(111) ve Serinsu(121) gibi köyler örnek gösterilebilirler. Bu köyler gerek ulaşım yönünden ve gerekse iktisadi kaynaklar yönünden olumsuzluklar ihtiva eden konumlarda yer almışlardır. Bu durumdan da yerleşmelerin

Tablo 4. Köylerin Nüfus Büyüklüklerine Göre Dağılışı*Table 4. The distribution of villages in terms of population size*

Nüfus Gurubu	Köy Sayısı	%
0-250	13	22.4
251-500	16	27.5
501-750	10	17.2
751-1000	14	24.1
1000 den fazla	5	8.6
TOPLAM	58	100

Şekil 5. Yusufeli İlçesinde Nüfus Büyüklüklerine Göre Köylerin Dağılışı*Figure 5. The distribution of villages in terms of population size*

ekonomik çevresi ile nüfus miktarları arasında karşılıklı işleyen denge bulunduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Yerleşmelerde ekonomik kaynaklar kısıtlı ise nüfus miktarı da çoğu zaman buna bağlı olarak azdır. Bu dengeleniş sürekli bir şekilde ya allenin tamamının göçmesi ile ya da aileden bir veya bir kaç kişinin katıldığı mevsimlik gurbetçi işçi hareketiyle kendini göstermektedir.

Sonuç

Yusufeli ilçesindeki köy yerleşmelerinin dağılımlarında, doğal çevre faktörlerinin yer yer değişmesine bağlı olarak farklılıklar söz konusudur. Bunda hiç kuşkusuz en önemli rolü, sahanın Çoruh ırmağı ve yan kolları vasıtasıyla aşırı

derecede parçalanmış olması oynamaktadır. Gerçekten de, parçalanma sonucu çok kısa mesafelerde eğim değerlerinde önemli değişiklikler söz konusu olmaktadır. Eğim değerlerindeki değişikliklere bağlı olarak da iklimde, dolayısıyla tabi bitki örtüsü ve yetiştirilen ürünlerde de farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

Önemli oranda nüfus barındıran köylerin vadi tabanlarında veya yamaçlarında toplandıkları görülmektedir. Bunun nedeni de, hiç kuşkusuz vadi tabanlarının, iklim ve iktisadi faaliyetler yönünden elverişli şartlara sahip olmasıdır. Yükseklerde kurulmuş olan köylerin ise genelde hayvancılıkla geçimlerini sağladıkları anlaşılmaktadır. Çünkü, hayvanların ihtiyacı olan otlaklar, vadi taban ve yamaçlarından ziyade Altıparmak ve Mescit dağları gibi dağların yüksek kesimlerinde yer almışlardır.

Yusufeli'de tarım yapılabilecek topraklar, daha önce bahsettiğimiz nedenlerden dolayı son derece azdır. Bu durumda, nüfus ile toprak kaynağı arasında nüfus aleyhine bir dengesizlik meydana getirmektedir. Bu dengesizlik sonucu ortaya çıkan işsizlik bölge dışına, göç şeklinde kendini göstermektedir. En büyük sorun olarak ortaya çıkan işsizlik ve bunun sonucunda görülen göç hareketi, bölgemizdeki hemen bütün köy yerleşmelerinde kendini göstermektedir. Bunun için, yani köylünün gelir seviyesini yükseltmek ve bölgeden dışarıya olan göçleri azaltmak düşüncesiyle alternatif kaynaklar bulunması gerekir. Son yıllarda yapılmaya başlanan ve başarılı sonuçlar alınan seracılık faaliyeti bunlardan biri olarak dikkati çeker. Ancak bu da yetersizdir. Çünkü seracılık faaliyet sahaları iklimin olumsuz etkileri nedeniyle sadece yükseltisi 1000 m.nin altında kalan vadi tabanlarında yapılabilmektedir. Bunun için kırsal nüfusun gelir seviyesini arttırmaya yönelik istihdam sağlayıcı yatırımlar bölgedeki nüfusun göç etmesini önlemek için gereklidir. Zaten amacımız da, bölgedeki köyleri coğrafi özellikler yönünden genel hatlarıyla da olsa inceleyerek sorunlarını tespit etmeye çalışmak ve bunların durumlarını ortaya koymaktır.

Kaynakça

- ATALAY, İ.,1983, Türkiye Vejetasyon Coğrafyasına Giriş. Ege Üniv. Edebiyat Fak. Yayın No: 19, İzmir.
- DOĞANAY, H.,1994, Türkiye Beşeri Coğrafyası, Atatürk Üniv. K.K.Eğitim Fak. Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı, Erzurum.
- DOĞANAY, H.,1994, Türkiye Ekonomik Coğrafyası, Atatürk Üniv. Yay. No: 767, K.K.Eğitim Fak. Yay. No:39, Erzurum.
- GÖNEY, S.,1975, Büyük Menderes Bölgesi, İstanbul Üniv. Coğrafya Enstitüsü Yay. No: 79. İstanbul.
- ÖZAV, L.,1991, Oltu ve Çevresinin Coğrafi Etüdü. Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum.
- ÖZEY, R.,1990, Fırat-Karasu Kaynakları Çevresindeki Kırsal Yerleşmelerin Başlıca Sosyo-Ekonomik Sorunları ve Çözüm Yolları. Atatürk Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Yayını, Sayı: 18, Erzurum.
- SERGÜN, Ü.,1975, Beşeri Coğrafya Açısından Bir Araştırma İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No:2029, Coğrafya Enstitüsü Yay. No: 82, İstanbul.
- TARKAN, T.,1973, Orta ve Aşağı Çoruh Havzası, Atatürk Üniv. Yay., 166, Edebiyat Fak. Yay: 37, Erzurum.
- TIRAŞ, M.,1994, Yusufeli ve Yakın Çevresinin Coğrafi Etüdü. Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum.

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions and activities. It emphasizes that proper record-keeping is essential for ensuring transparency and accountability in financial operations. This section also outlines the various methods and tools used to collect and analyze data, highlighting the need for consistency and precision in data entry and reporting.

The second part of the document focuses on the implementation of internal controls and risk management strategies. It details the specific measures taken to identify, assess, and mitigate potential risks, ensuring that the organization remains resilient in the face of uncertainty. This section also discusses the role of the audit committee in overseeing the effectiveness of these controls and providing recommendations for improvement.

The third part of the document provides a comprehensive overview of the organization's financial performance over the reporting period. It includes a detailed analysis of the income statement, balance sheet, and cash flow statement, along with a comparison to the previous period and industry benchmarks. This section also highlights the key drivers of financial success and the challenges faced during the period.

The final part of the document concludes with a summary of the overall findings and a forward-looking statement. It reiterates the organization's commitment to transparency, integrity, and high standards of financial reporting. The document also expresses confidence in the organization's ability to continue to grow and thrive in the future, supported by strong financial performance and effective risk management practices.